

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

XITOIY TILIDAGI MAQOL VA MATALLARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Nabiyev Obidjon Abdullo o'g'li

“Ipak yo‘li” turizm va madaniy meros xalqaro universiteti, katta o‘qituvchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada xitoy tilidagi maqol va matallarning lingvomadaniy xususiyatlari tahlil qilinadi. Xitoy xalq og‘zaki ijodida keng qo‘llaniladigan maqol va matallar jamiyatning tarixiy tajribasi, milliy qadriyatlar hamda dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim til birliklari sifatida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda ularning semantik tuzilishi, obrazlilik darajasi va madaniy konnotatsiyalari yoritilib, xitoy mentalitetiga xos bo‘lgan ijtimoiy, axloqiy va falsafiy qarashlar ifodasi ochib beriladi. Shuningdek, maqol va matallarda tabiat, mehnat, oilaviy munosabatlar va an‘anaviy qadriyatlar aks etishi lingvomadaniy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Ushbu birliklarning til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni namoyon etuvchi vosita sifatidagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: xitoy tili, maqol va matallar, lingvomadaniyat, xalq og‘zaki ijodi, madaniy qadriyatlar, semantika, mentalitet, obrazlilik, til va madaniyat, an‘ana.

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КИТАЙСКИХ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК

Набиев Обиджон Абдулло угли

Международный университет туризма и культурного наследия «Шёлковый путь», старший преподаватель

Аннотация

В данной статье анализируются лингвокультурные особенности китайских пословиц и поговорок. Пословицы и поговорки, широко используемые в китайском народном устном творчестве, рассматриваются как важные языковые единицы, отражающие исторический опыт общества, национальные ценности и мировоззрение. В исследовании раскрываются их семантическая структура, степень образности и культурные коннотации, а также выявляется выражение социальных, нравственных и философских взглядов, характерных для китайского менталитета. Кроме того, с позиций лингвокультурологического подхода анализируется отражение в пословицах и поговорках природы, труда, семейных отношений и традиционных ценностей. Обосновывается значимость данных единиц как средства, демонстрирующего тесную взаимосвязь языка и культуры.

Ключевые слова: китайский язык, пословицы и поговорки, лингвокультура, народное устное творчество, культурные ценности, семантика, менталитет, образность, язык и культура, традиция.

LINGUOCULTURAL FEATURES OF CHINESE PROVERBS AND SAYINGS

Nabiyev Obidjon Abdullo o'g'li

“Silk Road” International University of Tourism and Cultural Heritage, Senior Lecturer

Abstract

This article analyzes the linguocultural features of Chinese proverbs and sayings. Widely used in Chinese oral folk tradition, proverbs and sayings are considered important linguistic units that reflect the historical experience of society, national values, and worldview. The study explores their semantic structure, degree of imagery, and cultural connotations, revealing the expression of social, moral, and philosophical views characteristic of the Chinese mentality. In addition, the reflection of nature, labor, family relations, and traditional values in proverbs and sayings is examined through a linguocultural approach. The significance of these units as a means of demonstrating the close relationship between language and culture is substantiated.

Keywords: Chinese language, proverbs and sayings, linguoculture, oral folk tradition, cultural values, semantics, mentality, imagery, language and culture, tradition.

Til har bir xalqning madaniyati, tarixi va dunyoqarashini ifodalovchi asosiy vosita hisoblanadi. U nafaqat aloqa vositasi, balki milliy tafakkur, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy tajribaning muhim aksidir. Xususan, xalq og‘zaki ijodining ajralmas qismi bo‘lgan maqol va matallar xitoy tilida 谚语 — yànyǔ, 俗

语 — súyü jamiyatning ko‘p asrlik tajribasi, axloqiy me‘yorlari hamda hayot falsafasini o‘zida mujassam etadi. Bunday birliklar qisqa, lo‘nda va obrazli shaklda chuqur ma‘no ifodalashi bilan ajralib turadi. Xitoy tili maqol va matallarga nihoyatda boy bo‘lib, ular qadimiy davrlardan boshlab shakllanib kelgan va bugungi kungacha og‘zaki hamda yozma an‘analar orqali saqlanib qolgan. Ushbu birliklar xalqning tarixiy taraqqiyoti, ijtimoiy munosabatlari va falsafiy qarashlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Ayniqsa, xitoy jamiyatida qadrlanadigan mehnatsevarlik, sabr-toqat, tartib-intizom, oila muqaddasligi kabi tushunchalar maqol va matallarda yorqin aks etadi. Xitoy maqol va matallari nafaqat til birligi sifatida, balki o‘ziga xos madaniy kod sifatida ham alohida ahamiyatga ega. Ularda inson va tabiat o‘rtasidagi uyg‘unlik, jamiyatdagi axloqiy me‘yorlar, hayotiy donishmandlik hamda ijtimoiy tajriba obrazli vositalar orqali ifodalanadi. Shu jihatdan ular 中国文化 — Zhōngguó wénhuà, ya‘ni Xitoy madaniyatining muhim lingvomadaniy qatlamini tashkil etadi va milliy identitetni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Lingvomadaniyatshunoslik nuqtai nazaridan maqol va matallarni o‘rganish til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni chuqurroq anglash imkonini beradi. Chunki har bir maqolda muayyan xalqning dunyoni idrok etish usuli, qadriyatlari va mentaliteti mujassam bo‘ladi. Shu sababli xitoy maqollarini tahlil qilish orqali nafaqat til xususiyatlari, balki xalqning madaniy-falsafiy qarashlarini ham o‘rganish mumkin.

Mazkur tadqiqot ishining dolzarbligi shundaki, globallashuv jarayonida turli madaniyatlar o‘rtasidagi aloqalar kengayib borayotgan bir paytda milliy til birliklarini lingvomadaniy jihatdan o‘rganish muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Xususan, xitoy tilini o‘rganayotganlar uchun maqol va matallarni bilish nafaqat til kompetensiyasini oshiradi, balki madaniy kontekstni to‘g‘ri tushunishga ham xizmat qiladi. Shundan kelib chiqib, mazkur ishda xitoy tilidagi maqol va matallarning lingvomadaniy xususiyatlarini kompleks tarzda o‘rganish, ularning semantik mazmuni, obrazlilik darajasi hamda madaniy asoslarini tahlil qilish asosiy maqsad etib belgilangan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI. Xitoy tilidagi maqol va matallarni lingvomadaniy jihatdan o‘rganish borasida ko‘plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, lingvomadaniyat, ya‘ni lingvokulturologiya yo‘nalishida til va madaniyatning o‘zaro aloqasi, xalq og‘zaki ijodi birliklarining semantik va madaniy xususiyatlari keng yoritilgan. Xitoy tilshunosligida 谚语 — yànyǔ va 俗语 — súyǔ kabi birliklar milliy mentalitetni aks ettiruvchi muhim lingvistik vosita sifatida alohida o‘rganiladi. Mahalliy va xalqaro ilmiy manbalarda maqol va matallar ko‘pincha madaniy kod, tarixiy tajriba hamda ijtimoiy ongning ifodasi sifatida tahlil qilinadi. Ayrim tadqiqotchilar ularni frazeologik birliklar tarkibida ko‘rib chiqib, ularning obrazlilik darajasi va ko‘chma ma‘nolarini ochib berishga e‘tibor qaratganlar. Shuningdek, xitoy xalq og‘zaki ijodida tabiat, inson munosabatlari va axloqiy qadriyatlar bilan bog‘liq konseptlar keng aks etishi ta‘kidlanadi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi: tahliliy metod — maqol va matallarning semantik va madaniy xususiyatlarini o‘rganish uchun; qiyosiy metod — xitoy maqol va matallarini boshqa tillardagi o‘xshash birliklar bilan solishtirish uchun; lingvomadaniy yondashuv — til birliklari orqali milliy mentalitet va madaniy qadriyatlarni ochib berish uchun; kontekstual tahlil — maqol va matallarning nutqdagi qo‘llanish holatlarini o‘rganish uchun. Mazkur metodlar asosida xitoy tilidagi maqol va matallar faqat lingvistik birlik sifatida emas, balki madaniy-ma‘naviy qadriyatlarni ifodalovchi murakkab tizim sifatida tahlil qilinadi.

TAHLIL VA NATIJALAR. Xitoy tilidagi maqol va matallarni tahlil qilish jarayonida ularning lingvomadaniy xususiyatlari ko‘p qirrali va tizimli xarakterga ega ekanligi aniqlandi. Xususan, 谚语 — yànyǔ va 俗语 — súyǔ kabi birliklar qisqa, ixcham va obrazli shaklda chuqur ma‘no ifodalashi bilan ajralib turadi. Ular ko‘pincha metafora, ramz va qiyoslashlarga asoslanib, inson hayoti, ijtimoiy munosabatlar hamda axloqiy qarashlar yuzasidan umumlashgan xulosalarni ifodalaydi. Shu jihatdan ular nafaqat til birliklari, balki milliy tafakkurning ifodasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Tahlil natijalariga ko‘ra, xitoy maqol va matallarida bir qator asosiy lingvomadaniy xususiyatlar aniqlanib, ularni quyidagi yo‘nalishlarda guruhlash mumkin.

Birinchidan, ularda tabiat obrazlari keng va faol qo‘llaniladi. Tog‘, suv, shamol, daraxt, oy va quyosh kabi tabiiy unsurlar orqali insonning ruhiy holati, xulq-atvori va hayotiy yo‘li ramziy tarzda ifodalanadi. Masalan, suv ko‘pincha moslashuvchanlik va donolikni, tog‘ esa qat‘iyat va mustahkamlikni anglatadi. Bu esa xitoy xalqining tabiat bilan uyg‘un yashashga asoslangan falsafiy qarashlarini aks ettiradi.

Ikkinchidan, maqol va matallarda axloqiy hamda ijtimoiy qadriyatlar yetakchi o‘rin egallaydi. Ularda mehnatsevarlik, sabr-toqat, kattalarga hurmat, halollik, sadoqat kabi tushunchalar muntazam

ravishda targ'ib qilinadi. Bu qadriyatlar xitoy jamiyatining an'anaviy 中国文化 — Zhōngguó wénhuà doirasida shakllangan bo'lib, avloddan avlodga uzatiladigan muhim ijtimoiy mezon sifatida xizmat qiladi.

Uchinchidan, ko'plab maqol va matallar tarixiy tajriba hamda kundalik hayotiy kuzatuvlarga asoslangan. Ular uzoq yillar davomida shakllangan xalq donishmandligining natijasi bo'lib, muayyan voqea-hodisalar yoki ijtimoiy tajribalarning umumlashgan ifodasidir. Shu sababli ular universal mazmun kasb etib, turli vaziyatlarda qo'llanish imkoniyatiga ega.

To'rtinchidan, ularning semantik tuzilishida ko'p qatlamlilik kuzatiladi. Ya'ni maqol va matallar yuzaki ma'nodan tashqari yashirin, chuqur ma'noni ham o'z ichiga oladi. Bu esa ularni tahlil qilishda lingvistik yondashuv bilan bir qatorda madaniy va kontekstual yondashuvni ham talab qiladi.

Beshinchidan, maqol va matallarning nutqdagi funksional ahamiyati ham alohida e'tiborga loyiqdir. Ular kommunikativ jarayonda fikrni qisqa, lo'nda va ta'sirchan ifodalashga yordam beradi. Shu bilan birga, nutqning ekspressivligini oshirib, tinglovchiga kuchli ta'sir ko'rsatadi hamda muloqotni yanada jonli va mazmunli qiladi. Shuningdek, tahlillar shuni ko'rsatdiki, xitoy maqol va matallari ko'pincha didaktik xarakterga ega bo'lib, tarbiyaviy ahamiyatni ham o'zida mujassam etadi. Ular orqali yosh avlodga hayotiy tajriba, to'g'ri xulq-atvor va ijtimoiy normalar o'rgatiladi.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar natijasi xitoy tilidagi maqol va matallar nafaqat lingvistik birlik, balki xalqning madaniy tafakkuri, dunyoqarashi va qadriyatlarini aks ettiruvchi murakkab lingvomadaniy fenomen ekanligini tasdiqlaydi. Ular til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni namoyon etuvchi muhim vosita sifatida ilmiy tadqiqotlarda alohida o'rin tutadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqotda xitoy tilidagi maqol va matallar lingvomadaniy nuqtai nazardan tahlil qilinib, ularning til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni aks ettiruvchi muhim birliklar ekanligi asoslab berildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, 谚语 — yànyǔ va 俗语 — sùyǔ kabi birliklar xalqning tarixiy tajribasi, ijtimoiy hayoti, axloqiy me'yorlari hamda milliy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan holda shakllangan. Ular nafaqat kommunikativ vosita, balki madaniy axborotni avloddan avlodga yetkazuvchi muhim mexanizm sifatida ham xizmat qiladi. Shuningdek, maqol va matallarda obrazlilik, metaforik ifoda, ramziy ma'no va qisqalik kabi xususiyatlarning ustunligi aniqlanib, bu jihatlar ularning ta'sirchanligini oshirishga xizmat qilishi ta'kidlandi. Tahlil jarayonida xitoy xalqining mehnatsevarlik, sabr-toqat, jamoaviylik, tabiatga hurmat kabi qadriyatlari aynan maqol va matallar orqali yaqqol ifodalanishi aniqlandi. Bundan tashqari, lingvomadaniy yondashuv asosida olib borilgan tahlillar maqol va matallarni oddiy til birligi sifatida emas, balki murakkab semantik va madaniy tizim sifatida o'rganish zarurligini ko'rsatdi. Ularni chuqur o'rganish orqali nafaqat tilning ichki qonuniyatlari, balki xalqning dunyoqarashi va mentaliteti haqida ham muhim xulosalarga kelish mumkin.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, xitoy maqol va matallarini lingvomadaniy, qiyosiy, kognitiv va pragmatik yo'nalishlarda chuqur o'rganish zarur. Ularni xitoy tilini o'qitish jarayoniga keng joriy etish, tarjimada milliy-madaniy mazmunini saqlash, shuningdek, elektron lug'atlar, o'quv qo'llanmalar va raqamli bazalar yaratish maqsadga muvofiqdir. Xalq og'zaki ijodi namunalarini tizimlashtirish va raqamlashtirish esa ularni keng ommaga yetkazishga xizmat qiladi. Umuman olganda, mazkur tadqiqot natijalari xitoy tilining lingvomadaniy xususiyatlarini chuqurroq anglashga xizmat qilib, ushbu yo'nalishda olib boriladigan keyingi ilmiy izlanishlar uchun muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. — Москва: Гнозис, 2004.
2. Nida E.A. Language and Culture: Contexts in Translating. — Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 2001.
3. Rahimov S. Til va madaniyat o'zaro aloqasi. — Toshkent: Fan, 2018.
4. Hu W. Intercultural Communication and Chinese Culture. — Beijing: Foreign Language Teaching and Research Press, 1999.
5. Liu X. Chinese Proverbs and Popular Sayings: With Observations on Culture and Language. — Beijing: Commercial Press, 2008.
6. Mieder W. Proverbs: A Handbook. — Westport, CT: Greenwood Press, 2004.
7. Mieder W. Proverbs Are Never Out of Season: Popular Wisdom in the Modern Age. — New York: Oxford University Press, 1993.
8. Zhang J. A Study of Chinese Proverbs from the Perspective of Cultural Linguistics // Journal of Language Teaching and Research. — 2012. — Vol. 3, № 5. — P. 920–925.
9. Chen G. Chinese Idioms and Their Cultural Connotations // Intercultural Communication Studies. — 2010. — Vol. 19, № 2. — P. 150–160.